

UCHWAŁA

Dnia 29 października 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Józef Iwulski (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek (sprawozdawca)

SSN Dawid Miąsik

Protokolant Joanna Porowska

w sprawie z odwołania R. P.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w E.

o rekompensatę za pracę w warunkach szczególnych,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 29 października 2020 r.,

zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 20 kwietnia 2020 r., sygn. akt III AUa (...),

czy przy ustalaniu prawa do rekompensaty na podstawie art. 21 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (j.t. Dz. U. z 2018 r. poz.1924) należy z okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze wymaganym wymiarze co najmniej 15 lat wyłączyć okresy niewykonywania pracy, za które ubezpieczony otrzymał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego w razie choroby?

podjął uchwałę:

Przy ustalaniu okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, warunkującego prawo do rekompensaty na podstawie art. 21 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 1924), nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w

razie choroby i macierzyństwa (art. 32 ust. 1a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 53 ze zm.).

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...), postanowieniem z dnia 20 kwietnia 2020 r., zwrócił się do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego sprowadzającego się do pytania czy przy ustalaniu prawa do rekompensaty na podstawie art. 21 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz.1924) należy z okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych lub o szczególnym charakterze wymaganym w wymiarze co najmniej 15 lat wyłączyć okresy niewykonywania pracy, za które ubezpieczony otrzymał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego w razie choroby?

Przedmiotowe zagadnienie powstało na gruncie następujących ustaleń. Odwołująca się R. P. wniosła odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w E. z dnia 23 października 2019 r., odmawiającej jej prawa do rekompensaty. Organ rentowy odmówił świadczenia, gdyż po odliczeniu urlopów wychowawczych oraz okresów przebywania na zwolnieniach lekarskich, staż pracy w szczególnych warunkach wyniósł 14 lat, 11 miesięcy i 21 dni, zamiast wymaganych 15 lat.

Sąd Okręgowy w E., wyrokiem z dnia 11 grudnia 2019 r., zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał odwołującej się prawo do rekompensaty za pracę w szczególnych warunkach od 1 października 2019 r. Sąd ten ustalił, że ubezpieczona w dniu 5 czerwca 2017 r. ukończyła wiek 60 lat uprawniający do emerytury. Sporny w sprawie pozostawał okres zatrudnienia od 4 sierpnia 1979 r. do 31 grudnia 2000 r. Wnioskodawczyni była wówczas zatrudniona w szczególnych warunkach w pełnym wymiarze czasu pracy jako elektronik urządzeń przemysłowych. W czasie zatrudnienia korzystała z urlopów wychowawczych (od 20 lutego 1981 r. do 31 sierpnia 1982 r., od 26 lipca 1984 r. do 31 sierpnia 1986 r., od 4 sierpnia 1987 r. do 2 kwietnia 1989 r.). Natomiast, po dniu 14 listopada 1991 r., przebywała na zwolnieniach lekarskich, za które otrzymała wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa

(łącznie 1 rok, 2 miesiące i 13 dni). W tym stanie rzeczy pozwany decyzją z dnia 13 października 2017 r. przyznał ubezpieczonej prawo do emerytury od dnia 1 października 2017 r.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, odwołująca się nabyła także prawo do rekompensaty, bowiem niesłusznie z sumy lat pracy w szczególnych warunkach wyłączono przypadające po dniu 14 listopada 1991 r. okresy niezdolności do pracy, których uwzględnienie pozwalało na skompletowanie okresu wymaganego przez art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1924, dalej też jako ustawa pomostowa).

Sąd Apelacyjny, rozpoznając apelację organu rentowego, stwierdził szereg wątpliwości prawnych na tle prawa do rekompensaty a w bardzo starannym i wzorcowym uzasadnieniu wskazał na następujące okoliczności. Po pierwsze, przedstawił kompleksowo przepisy prawne mogące rzutować na kierunek rozstrzygnięcia (art. 2 pkt 5, art. 21 ust. 1 ustawy, art. 32 ust. 1a i ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383, dalej jako ustawa emerytalna). Po drugie, określił sporny przedmiot, który sprowadza się do kwestii, jakie okresy należy uwzględniać przy ustaleniu przesłanki dotyczącej 15. lat pracy w warunkach szczególnych, zwłaszcza czy należy uwzględniać okresy niewykonywania pracy, za które ubezpieczony otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby.

Po trzecie, Sąd Apelacyjny w „benedyktyński” sposób przedstawił dotychczasowe wypowiedzi sądów apelacyjnych i okręgowych. Pozwoliło to na wykazanie, że orzecznictwo sądów powszechnych nie jest w omawianej materii spójne, a Sąd Najwyższy dotychczas nie zajął w tej sprawie stanowiska.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, za odpowiedzią pozytywną przemawia obowiązujący od dnia 1 lipca 2004 r. art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej oraz art. 12 ustawy pomostowej. Przeciwno tej opcji interpretacyjnej są argumenty o celowościowym charakterze, które można wyprowadzić z definicji rekompensaty (art. 2 pkt 5 ustawy pomostowej), a także utrwalone orzecznictwo Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, wydane w sprawach dotyczących prawa

do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, które *nota bene* Sąd odwoławczy szczegółowo przeanalizował.

Przechodząc do analizy prawnej problemu, Sąd Apelacyjny przyznał, że stanowisko Sądu Okręgowego nie jest pozbawione racji. Argumentował, że w prawie ubezpieczeń społecznych ochrona praw nabytych i związana z nią ochrona ekspektatywy prawa do świadczeń jest silnie akcentowana. W tym kontekście podkreślił, że *ratio legis* wprowadzenia instytucji rekompensaty było dążenie do wyrównania szkody poniesionej przez osoby legitymujące się 15-letnim stażem pracy w szczególnych warunkach, które nie spełniły innych warunków do przyznawania im emerytury z tytułu takiego zatrudnienia, to jest zarówno emerytury w trybie art. 184 ustawy emerytalnej, jak i emerytury pomostowej. Prowadzi to do konkluzji, że przy ustalaniu prawa do rekompensaty zasadne jest stosowanie reguł mających zastosowanie do nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, a w tym wypadku okresy niezdolności do pracy podlegają uwzględnieniu do wymaganego stażu. Sąd drugiej instancji stanął na stanowisku, że postulowanego rozwiązania nie przekreśla art. 12 ustawy pomostowej, bowiem ma on zastosowanie tylko do emerytur przyznawanych w tym reżimie, ale już nie do rekompensat. W tym bowiem zakresie art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej odsyła do ustawy emerytalnej.

Sąd odwoławczy zaprezentował też racje przemawiające za zastosowaniem w sprawie art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej w związku z art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej, co sprowadza się do pominięcia przy obliczaniu 15 letniego stażu pracy w szczególnych warunkach okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia chorobowego. W tej mierze zwrócił uwagę, że orzecznictwo odwołujące się do koncepcji praw nabytych i ekspektatywy dotyczy tylko prawa do emerytury, a nie rekompensaty. Z kolei art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej wszedł w życie w dniu 1 stycznia 2009 r. Zatem, skoro przepis odwołuje się do ustawy emerytalnej, to z pewnością według wersji obowiązującej w tym dniu, czyli również do art. 32 ust. 1a.

Przedstawione okoliczności, zdaniem Sądu Apelacyjnego, wymagają jednoznacznego rozstrzygnięcia kwestii stosowania art. 32 ust. 1a ustawy

emerytalnej i art. 12 ustawy pomostowej przy ustalaniu prawa do rekompensaty z tytułu pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawione zagadnienie prawne powstało na kanwie wykładni prawa do rekompensaty, o której mowa w art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej. Ten akt prawny zawiera jej legalną definicję, zgodnie z którą rekompensata jest odszkodowaniem za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze dla osób, które nie nabeżdą prawa do emerytury pomostowej (art. 2 pkt 5). Jednocześnie w myśl art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej świadczenie przysługuje ubezpieczonemu, jeżeli ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu ustawy emerytalnej, wynoszący co najmniej 15 lat. Z kolei art. 21 ust. 2 tej ustawy stanowi, że rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy emerytalnej.

Prawidłowe odkodowanie przedstawionych wyżej treści stanie się możliwe po uwzględnieniu kontekstu związanego z reformą systemu wcześniejszych emerytur. I tak wejście w życie ustawy emerytalnej oznaczało ograniczenie sytuacji uprawniających do otrzymania prawa do emerytury w obniżonym wieku. Prawodawca, łagodząc ten skutek, przewidział szereg rozwiązań przejściowych. Zalicza się do nich art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, który stanowi, że ubezpieczony urodzony po dniu 31 grudnia 1948 r. ma prawo do emerytury w obniżonym wieku, jeżeli, po pierwsze, w dniu 1 stycznia 1999 r. osiągnął okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych, po drugie, legitymuje się na tę datę okresem składkowym i nieskładkowym, o którym mowa w art. 27 ustawy emerytalnej. Przepis ten stanowi rozwinięcie deklaracji zawartej w art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Po dziesięciu latach od dnia wejścia w życie ustawy emerytalnej, od dnia 1 stycznia 2009 r. zaczęła obowiązywać ustawa pomostowa. Jej celem było zawężenie katalogu podmiotowego uprawnionych do świadczenia z tytułu starości

w związku z pracą w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze. Jednocześnie ustawodawca przeddefiniował pojęcie prac w tych warunkach w stosunku do stanu prawnego obowiązującego do 31 grudnia 1999 r. W art. 12 ustawy pomostowej zastrzeżono, że przy ustalaniu okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenie z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa.

W tym miejscu należy cofnąć się w czasie i powrócić do ustawy emerytalnej, która weszła w życie w dniu 1 stycznia 1999 r. W art. 31 ust. 4 stwierdzała, że wiek emerytalny, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których osobom świadczącym pracę w szczególnych warunkach przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych. Oznacza to, że w chwili wejścia w życie ustawy emerytalnej zachowano prawo do omawianych świadczeń według dotychczasowych reguł. Dopiero wtórnie, ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1264), dodano do ustawy emerytalnej art. 32 ust. 1a (który przewidywał treść analogiczną do późniejszego art. 12 ustawy pomostowej). Zakres stosowania tego przepisu został określony w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2008 r., K. 33/2006 (OTK - A 2008 nr 6, poz. 106), w którym stwierdzono, że zmiana może mieć zastosowanie wyłącznie na przyszłość.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. postanowienie z dnia 19 listopada 2013 r., I UK 257/13, LEX nr 1555174) przyjęto, że rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego nie budzi wątpliwości w zakresie, w którym odnosi się do stosunków powstałych po dniu 1 lipca 2004 r. oraz stosunków zamkniętych, zakończonych nabyciem prawa przed tym dniem. W efekcie wprowadzenia ustawą zmieniającą z dnia 20 kwietnia 2004 r. nowych zasad ustalania okresów przebytych w ubezpieczeniu, wynikających z dodanego z dniem 1 lipca 2004 r. art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej, wyłączającego pewne okresy ze stażu pracy w szczególnych warunkach, można wyróżnić pracowników, którzy nabyli prawo do emerytury z tytułu zatrudnienia w warunkach szczególnych przed dniem 1 lipca 2004 r., po tym dniu oraz pracowników będących w dniu 1 lipca 2004 r. w trakcie nabywania prawa,

którzy wypełnili warunki określone w art. 184 ustawy emerytalnej. Sąd Najwyższy przyjął, że dostrzeżenie tej ostatniej kategorii uprawnionych nakazuje uwzględnić aspekt ochrony istniejących w dniu 1 lipca 2004 r. praw tymczasowych tych osób, zagwarantowanych w powołanym przepisie i prowadzących do nabycia prawa do emerytury. Określenie wzajemnego stosunku przepisów art. 184 i 32 ust. 1a ustawy emerytalnej, jako oddziaływanie zasady *lex posterior derogat priori* na prawa lub ekspektatywy praw emerytalnych w związku ze zmianą warunków nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, nastąpiło w wyrokach Sądu Najwyższego: z dnia 23 kwietnia 2010 r., II UK 313/09 (OSNP 2011 nr 19-20, poz. 260); z dnia 13 lipca 2011 r., I UK 12/11 (LEX nr 989126).

Sąd Najwyższy stwierdził, że w art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej w jedynym wypadku ustawodawca zróżnicował przesłanki nabycia prawa do emerytury przez osoby wykonujące pracę w warunkach szczególnych w zależności od daty ich urodzenia, a w efekcie daty osiągnięcia odpowiedniego wieku. Osobno i w sposób szczególny uregulował sytuację prawną ubezpieczonych urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. i osób, które w dniu wejścia w życie ustawy (1 stycznia 1999 r.) wykazały okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym od ustawowego oraz okres składkowy i nieskładkowy określony w art. 27 ustawy emerytalnej. Zagwarantował też prawo nabycia emerytury po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32 tej ustawy, bowiem jego celem było utrzymanie uprawnień emerytalnych dla wszystkich, którzy w chwili wejścia w życie ustawy emerytalnej spełnili warunki przejścia na emeryturę, z wyjątkiem wieku emerytalnego (zob. sprawozdanie stenograficzne z 36. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 25 i 26 listopada 1998 r., str. 8-9).

W konsekwencji Sąd Najwyższy uznał art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej za samoistną podstawę prawa do emerytury w oderwaniu od chwili osiągnięcia wieku emerytalnego (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 r., II UZP 14/06, OSNP 2007 nr 13-14, poz. 199; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 2007 r., I UK 62/07, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 269). Odnosząc się do relacji

między art. 184 i wprowadzonym później art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej, Sąd Najwyższy jasno wskazał, że ubezpieczeni, do których ma zastosowanie art. 184 ustawy, mogą realizować prawo do emerytury na „starych” zasadach po osiągnięciu wieku emerytalnego, nawet jeżeli ten wiek osiągną po dniu 31 grudnia 2007 r. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2008 r., I PK 309/07 OSNP 2009 nr 23-24, poz. 308).

W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2010 r., II UK 313/09 (OSNP 2011 nr 19-20, poz. 260) zwrócono uwagę, że przyjęte w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej różnicowanie okresów wykonywania pracy w szczególnych warunkach nawiązuje do daty wejścia w życie ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytury i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.), w której poprzednia definicja okresu pracy w szczególnych warunkach pozostała niezmieniona. Okres tej pracy obejmował zarówno okresy składowe, jak i okresy nieskładowe, jeżeli mieściły się one w okresie wykonywania pracy zgodnie z umową o pracę. Takie stanowisko zajął też Sąd Najwyższy w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03 (OSNP 2004 nr 5, poz. 87), stwierdzając, że do okresu pracy w szczególnych warunkach wlicza się okresy zasiłku chorobowego w czasie trwania stosunku pracy przypadające po dniu wejścia w życie ustawy o rewaloryzacji emerytur i rent.

W rezultacie utrwalił się w judykaturze pogląd, że art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej nie ma zastosowania do oceny nabycia prawa do emerytury przed dniem 1 lipca 2004 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 5 maja 2005 r., II UK 219/04, OSNP 2005 nr 22, poz. 361; z dnia 5 maja 2005 r., II UK 215/04, OSNP 2005 nr 22, poz. 360 i z dnia 7 lutego 2006 r., I UK 154/05, LEX nr 272581). W tej sytuacji pogląd, że zastosowanie art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy emerytalnej do osób, które przed dniem 1 lipca 2004 r. nie spełniły wszystkich warunków emerytalnych, nie narusza konstytucyjnych zasad równości i sprawiedliwości społecznej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 328; z dnia 13 grudnia 2010 r., I UK 180/10, LEX nr 785647; z dnia 21 maja 2009 r., II UK 370/08, OSNP 2011 nr 1, poz. 20), można uznać za trafny tylko jako rozumiany w ten sposób, iż chodzi o „wszystkie warunki” przewidziane w

art. 184 ustawy emerytalnej. Wymaganie od osób, które spełniły w dniu 1 stycznia 1999 r. warunki dotyczące stażu ubezpieczenia, dodatkowo warunku osiągnięcia przed dniem 1 lipca 2004 r. przewidzianego w art. 32 i 46 ustawy emerytalnej wieku emerytalnego, należy uznać za zbyt daleko idące, pomijające ochronę prawa tymczasowego, ukierunkowanego na przyszłe świadczenia (zob. glosę K. Stopki do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSP 2009 nr 10, poz. 111). Gwarancji przyszłego prawa do emerytury złożonej wobec osób, o których mowa w art. 184 ustawy emerytalnej, ustawodawca nie mógł już naruszyć przez ustalenie innego sposobu wyliczenia ich stażu ubezpieczenia. Stąd ocena, że wykazanie w dniu 1 stycznia 1999 r. określonego w art. 184 ustawy emerytalnej okresu wykonywania pracy w szczególnych warunkach wyłącza ponowne ustalenie tego okresu po osiągnięciu wieku emerytalnego, według zasad wynikających z art. 32 ust. 1a pkt 1 obowiązujących po dniu 1 lipca 2004 r. Pogląd ten wzmacnia treść art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej, odsyłająca w zakresie warunków emerytalnych do przepisów dotychczasowych (obowiązujących przed dniem 1 stycznia 1999 r.).

Przedstawiona interpretacja przepisów, utrwalona w orzecznictwie Sądu Najwyższego, pozwala twierdzić, że prawo do emerytury na podstawie art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej przysługuje ubezpieczonemu legitymującemu się 15-letnim okresem zatrudnienia w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze również w przypadku, gdy w trakcie tego zatrudnienia występowały okresy niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Do zapatrywania tego nawiązuje Sąd Apelacyjny w przedstawionym zagadnieniu prawnym. Pyta jednak nie o ustalenie stażu kwalifikowanego, uprawniającego do emerytury, ale o przesłankę nabycia prawa do rekompensaty. W szczególności chodzi o przesądzenie, czy warunek posiadania „okresu pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej, wynoszący co najmniej 15 lat” obejmuje również przypadające po dniu 14 listopada 1991 r. (do dnia 31 grudnia 1998 r.) okresy niewykonywania pracy w rozumieniu art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej (wprowadzonego do ustawy emerytalnej od dnia 1 lipca 2004 r.).

Z przedstawionej prezentacji miarodajnych przepisów, uwzględniającej ich obowiązywanie w skali czasu, a także mając na uwadze wykładnię przywołanych norm, możliwe jest wyprowadzenie kilku istotnych konkluzji. Najważniejsza z nich sprowadza się do twierdzenia, że wynik wykładni językowej i systemowej art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej w związku z art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej jest jednoznaczny. Rozwijając ten wątek, trzeba uwzględnić, że art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej posłużył się odesłaniem. Rekompensata warunkowana jest wprowadzeniem kwalifikowanym okresem pracy (w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze), jednak rozumianym według przepisów ustawy emerytalnej. Oznacza to, w ujęciu negatywnym, że zastosowania nie znajduje rozumienie tych okresów, prezentowane w ustawie pomostowej, a w kontekście pozytywnym, że ich zdefiniowanie powinno być zbieżne z regulacją zawartą w ustawie emerytalnej. W rezultacie, art. 12 ustawy pomostowej nie kształtuje prawa do rekompensaty. Rację ma jednak Sąd Apelacyjny, zwracając uwagę na tytuł rozdziału 2 ustawy. Wskazuje on, że zawarta w nim regulacja, a zatem również art. 12, określa warunki nabywania i utraty prawa do emerytury pomostowej i rekompensaty. Rzecz w tym, że w omawianym rozdziale 2 ustawy poza tytułem nie wspomina się więcej o rekompensacie, a zakres przedmiotowy poszczególnych przepisów wchodzących w skład tego rozdziału literalnie nawiązuje tylko do emerytury pomostowej. Mając na uwadze to spostrzeżenie, a także uwzględniając jednoznaczną treść art. 12 ustawy pomostowej oraz to, że kolejny rozdział oznaczony numerem porządkowym „3” nosi tytuł „rekompensaty”, racjonalne staje się twierdzenie, że nabycie prawa do rekompensaty zostało autonomicznie uregulowane w art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej, a tym samym reguła wskazana w art. 12 tej ustawy, mimo deklaracji zawartej w tytule rozdziału 2, nie ma zastosowania do rekompensaty.

Mimo tej konkluzji, za rozsądny należy uznać argument porównawczy. Z art. 12 ustawy pomostowej płynie jednoznaczny przekaz. Okres pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze, na potrzeby prawa do emerytury pomostowej, ustala się z pominięciem „okresów niewykonywania pracy”. Odesłanie z art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej przekierowuje uwagę na analogiczną regułę zawartą w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej. W obu przypadkach (co do emerytury pomostowej i co do rekompensaty) ustawodawca posłużył się zatem tym

samym mechanizmem. W ujęciu szerszym (konstrukcyjnym) należy uwzględnić, że świadczenia przewidziane w ustawie o emeryturach pomostowych sprowadzone zostały do wspólnego mianownika. Jest nim promowanie praktycznie tylko efektywnych okresów pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze. W ten sposób zachowano wewnętrzną spójność omawianej ustawy. Przeciwnie zapatrywanie jest nie do pogodzenia z tą racją systemową.

W tym miejscu trzeba poruszyć inny wątek. Zarówno zwrot „w rozumieniu przepisów”, jak i wymóg posiadania 15 letniego okresu stażowego pozwalają twierdzić, że art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej samodzielnie nie reguluje sposobu liczenia okresu wymaganego do uzyskania rekompensaty. Kwestie te zarezerwowane zostały dla regulacji zawartej w ustawie emerytalnej. Zastanawia jednak zwrot „jeśli ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze”. Treść art. 21 ust. 1 ustawy różni się w tym zakresie od postanowień art. 32 ust. 1, 1a, 2, 3 oraz art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej. W przepisach tych bowiem ustawodawca konsekwentnie wskazuje na „zatrudnienie w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze”. Powstaje zatem pytanie czy wymóg „okresu pracy” z art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej jest tożsamy z „okresem zatrudnienia”, o którym stanowią przepisy ustawy emerytalnej. Sytuacja zaczyna się dodatkowo gmatwać, jeśli weźmie się pod uwagę, że pojęciem „okres pracy” posługuje się konsekwentnie rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43, z zm.). Mając na uwadze, że w tytule tego rozporządzenia mowa jest o „zatrudnieniu”, a w jego przepisach o „okresie pracy”, możliwe jest uznanie, że terminy te są tożsame. Wyjście z tego punktu widzenia prowadzi do konstatacji, że „praca” w rozumieniu art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej odpowiada znaczeniowo „zatrudnieniu” z art. 32 i art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Alternatywą pozostaje zapatrywanie, że zatrudnienie w szczególnych warunkach jest pojęciem szerszym, niż praca w tych warunkach. Z językowego punktu widzenia jest bowiem jasne, że stan zwany „zatrudnieniem” obejmuje nie tylko okresy pracy, ale też czas jej nieświadczenia.

Przedstawione wywody pozwalają na postawienie dwóch tez. Pierwsza zasada się na twierdzeniu, że „okresy pracy” z art. 21 ust. 1 ustawy są zrównane znaczeniowo z pojęciem „zatrudnienia w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze” występującym w przepisach ustawy emerytalnej. W takim wypadku zachodzi potrzeba przesądzenia czy odesłanie z art. 21 ust. 1 ustawy uwzględnia wyłączenie zawarte w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej. Druga sprowadza się do zapatrywania, że niejako „pierwotnie” w art. 21 ust. 1 ustawy ograniczono odesłanie do ustawy emerytalnej tylko do „okresów pracy”, a zatem z pominięciem innych okresów, w trakcie których pracownik wprowadził nie świadczył pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze, to jednak są one przez ustawę emerytalną traktowane jako „zatrudnienie” kwalifikowane. Z punktu widzenia zakresu zagadnienia prawnego postawionego przez Sąd odwoławczy rozróżnienie to nie ma większego znaczenia (co zostanie za chwilę wyjaśnione). Może mieć jednak wpływ na zakwalifikowanie innych okresów podlegających uwzględnieniu. Do tych innych okresów na pewno zaliczyć można okres zasadniczej służby wojskowej. Ten wątek – z racji udzielania odpowiedzi na zadane pytanie – ucieka z pola widzenia, bowiem nie jest to okres, za który ubezpieczony otrzymał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego w razie choroby. Niemniej w orzecznictwie zwracano uwagę na szczególną regulację w tej mierze, która otwierała możliwość zaliczenia tej służby do wszelkich uprawnień, w tym także uwzględnienia jej przy ustalaniu sumy lat pracy w szczególnych warunkach (zob. uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2013 r., III UZP 6/13, OSNP 2014 nr 3, poz. 42 z glosą K. Antonowa: OSP 2014 nr 12, poz. 110). Przy tej okazji należy także wspomnieć, że okresem niewykonywania pracy za które uprawniony otrzymał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego nie jest okres urlopu wychowawczego. W tej mierze należy przywołać stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyrokach: z dnia 6 czerwca 2006 r., I UK 338/05, LEX nr 375608; z dnia 23 kwietnia 2013 r., I UK 561/12, LEX nr 1324260; z dnia 4 września 2014 r., I UK 6/14, LEX nr 1511194; z dnia 15 września 2015 r., II UK 302/14, LEX nr 1814908).

Powracając do głównego nurtu, w ocenie Sądu Najwyższego pierwsza z przedstawionych możliwości interpretacyjnych jest właściwa. Posłużenie się w

art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej zwrotem „okres pracy” wynika z jednolitej nomenklatury nazewnicznej wykorzystywanej przez ustawę o emeryturach pomostowych. Trzeba też przypomnieć, że również ogólne przepisy emerytalne (ustawa emerytalna i rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.) nie są konsekwentne. Stanowi to argument za uznaniem, że odesłanie z art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej ma charakter „pełny”, co oznacza, że prawo do rekompensaty warunkowane jest w całości stażem w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze „w rozumieniu” przepisów ustawy emerytalnej.

Przesądzenie tej kwestii zmusza do rozwikłania dalszych wątpliwości. Powstaje bowiem pytanie, czy przy ustalaniu okresu dającego prawo do rekompensaty należy uwzględnić ograniczenie z art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej, mimo że nie stosuje się go do nabycia prawa do emerytury z art. 184 ust. 1 tej ustawy. Odpowiedź na to pytanie nie jest trudna. Wystarczy uwzględnić, że art. 21 ust. 1 ustawy został wprowadzony do porządku prawnego od dnia 1 stycznia 2009 r. Ma to znaczenie, jeśli weźmie się pod uwagę, że warunek posiadania „okresu pracy” z art. 21 ust. 1 ustawy powinien być oceniany w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej, a zatem według stanu prawnego na dzień 1 stycznia 2009 r., czyli z pominięciem okresów niewykonywania pracy, o których mowa w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej.

Jasne jest bowiem, że o ile argumenty systemowe uprawniały Sąd Najwyższy do zignorowania przekazu z art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej w stosunku do ubezpieczonych, którzy na dzień 1 lipca 2004 r. nie spełnili jeszcze warunku wieku uprawniającego do emerytury z art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, ale zgromadzili już staż 15 lat pracy w szczególnych warunkach (według dotychczasowego stanu prawnego), to zabieg tego rodzaju jest wątpliwy w stosunku do uprawnienia (rekompensaty), które normatywnie zostało ukształtowane dopiero w dniu 1 stycznia 2009 r. W przypadku rekompensaty z art. 21 ust. 1 ustawy nie są nośne argumenty odwołujące się do praw nabytych i ekspektatywy praw emerytalnych. Uprawnienie to do porządku prawnego zostało wprowadzone od dnia 1 stycznia 2009 r., a zatem ustawodawca przy jego kształtowaniu nie był skrupowany zaszłościami, które ograniczały go w określeniu przesłanek, które formują jego dostępność. Oznacza to, że okres pracy w szczególnych warunkach

lub szczególnym charakterze w rozumieniu ustawy emerytalnej weryfikowany jest „na nowo”, według aktualnie obowiązujących reguł, a nie stosownie do stanu prawnego obowiązującego na dzień 1 stycznia 1999 r. (czyli w dacie wejścia w życie ustawy emerytalnej). Jeśli prawodawca chciałby osiągnąć odmienny efekt, to nie posłużyłby się w art. 21 ust. 1 ustawy określeniem „w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej”, ale odwołałby się do zwrotu zastosowanego choćby w art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, który zaistnienie przesłanek stażowych odnosi do dnia wejścia w życie ustawy emerytalnej.

Przedstawiony wynik wykładni językowej i systemowej nie zostaje zaburzony przez treść art. 2 pkt 5 ustawy pomostowej. Z definicyjnego założenia, że rekompensata stanowi odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej, nie wynika pewne twierdzenie, że prawo do rekompensaty ma przysługiwać każdemu, który miałby prawo do wcześniejszej emerytury. Nie jest bowiem wykluczone, że ustawodawca kieruje się w tym zakresie spojrzeniem „uściślającym”. Promuje prawo do rekompensaty tylko dla tych uprawnionych do emerytury, którzy efektywnie przepracowali 15 lat w szczególnych warunkach, nie zgadza się natomiast na odszkodowanie dla osób, których okres kwalifikowany składa się z okresów niezdolności do pracy. Zachowana zostaje wówczas symetria na gruncie omawianej ustawy w odniesieniu do emerytury pomostowej i rekompensaty, co czyni system przejrzystym.

Ochronny charakter rekompensaty – powszechnie podnoszony w literaturze przedmiotu i orzecznictwie – nie pozostaje w opozycji do tego rodzaju uściślenia. Dążenie to zmaterializowało się w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej, a następnie w art. 12 oraz art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej. W rezultacie, nawet argumenty funkcjonalne nie są nośne. W tym miejscu trzeba zwrócić uwagę na art. 1 ust. 1 pkt 1 ustawy pomostowej, bowiem ów przepis zakreśla przedmiot regulacyjny. Stwierdzono w nim, w ujęciu przedmiotowym, że ustawa określa warunki nabywania prawa do emerytury i rekompensat, zaś w ujęciu podmiotowym, że uprawnienia te odnoszą się do „niektórych pracowników wykonujących pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze”. Oznacza to, że wolą

ustawodawcy nie było przyznanie prawa do rekompensaty każdemu, kto na dzień wejścia w życie ustawy emerytalnej miał 15 lat zatrudnienia w szczególnych warunkach, ale tylko tym, którzy na dzień wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych mieli okres pracy w tych warunkach wynoszący 15 lat, oceniany jednak według wzorca, który obowiązywał w ustawie emerytalnej w dniu 1 stycznia 2009 r. Uwzględnienie tej różnicy wyjaśnia deklarację, że rekompensata adresowana jest tylko do „niektórych” wykonujących pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze.

Przedstawione racje płynące z zastosowania dyrektyw językowych i systemowych prowadzą do wniosku, że przy ustalaniu prawa do rekompensaty na podstawie art. 21 ustawy pomostowej należy z okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze wyłączyć okresy niewykonywania pracy, za które ubezpieczony otrzymał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego w razie choroby.

W tej sytuacji dokonana wykładnia przepisów prawa ubezpieczeń społecznych, oparta na uznanych dyrektywach preferencji, nie może prowadzić do odmiennych racji, gdyż za nimi nie stoją istotne argumenty natury jurydyczne z uwzględnieniem opisanego wstępnie kontekstu historycznego.

Z tych motywów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak w sentencji.